

Michał Sajewicz
UMCS w Lublinie

FORMY MARYTONIMICZNE UTWORZONE OD IMIENIA MEŻA W GWARACH BIAŁORUSKICH OKOLIC NAREWKI NA BIAŁOSTOCCZYŹNIE W PRZESZŁOŚCI I OBECNIE

Maritonymic Forms Derived from the Husband's Name in the Belarusian Dialects of the Narewka Village and its Vicinity in Białystok Region in the Past and at Present

ABSTRACT: The names of wives in Belarusian Narew dialects were most often formed from the husband's name using the formatives *-iχa*, *-ča* and *-ka*. These forms were neutral in the past, and the formatives in questions were a maritonymic indicator. During the post-war period, particularly in the nineteen-seventies, a tendency for the gradual disappearance of wives' names with the formatives *-iχa*, *-ča* and *-ka* was observed. The names of this type now refer almost exclusively to old women. They are used by persons of the oldest generation. In this usage, the names in question retain their maritonymic function and a neutral tinge. The names of wives with the formatives *-iχa*, *-ča* and *-ka*, used to refer to old women by young or middle-aged people, usually have an augmentative-pejorative or jocular-ironic connotation. The names of this type are gradually becoming functionally close to nicknames. What is conducive to the process is without doubt the archaic form of the names in question. The archaization of the traditional names of wives with the formatives *-iχa*, *-ča* and *-ka* is accompanied by the distinct activation, influenced by the Polish language, of maritonymic f

Keywords: Białystok region, Narewka village and its vicinity, peripheral Belarusian dialects, mari-tonymic forms with the formative *-iχa*, *-ča* and *-ka*, disappearance and change of function Narewka village and its ormatives *-ova*, *-ava*, and partly *-ina*, *-yna*.

KEYWORDS: Białystok region, Narewka village and its vicinity, peripheral Belarusian dialects, mari-tonymic forms with the formative *-iχa*, *-ča* and *-ka*, disappearance and change of function Narewka village and its vicinity

1. Uwagi wstępne

Celem artykułu jest próba opisu form marytonimicznych używanych w przeszłości i obecnie w gwarach białoruskich okolic Narewki na Białostocczyźnie. Podstawę opisu stanowią nawy żon utworzone w tych gwarach od imienia męża za pomocą formantów słowotwórczych *-ixα*, *-ač* i *-ka*.

Materiał antroponimiczny został zebrany przez autora w latach 1974–1976, 1994–1995 oraz 2014–2016 w takich wsiach, jak Bernacki Most, Eliaszuki (kolonia Bokowe, Kordon, Porosłe), Lewkowo Nowe (kolonia Łozowe), Lewkowo Stare (kolonia Nowiny), Michnówka (kolonia Dąbrowa, Cieremki), Ochrymy (kolonie Baczyńscy, Bielscy, Kapitańszczyzna, Kasjany), Podlewkowie (przysiółek Suszczy Borek), położonych w zachodniej części gminy Narewka, w pow. hajnowskim.

Wśród mieszkańców badanych miejscowości dominują potomkowie białoruskojęzycznych osadników pochodzących spod Świsłoczy, Wołkowyska i Brzostowicy, którzy na początku XVII w. przekroczyli Narew i dotarli do rzeki Narewki, nad którą zetknęli się z ludnością ukraińskojęzyczną pochodzenia nadbużańskiego i brzeskiego¹.

Wielu chłopów pochodzących spod Brzostowicy osiedlili w dobrach Narewka ich właściciele – Massalscy². Dobra te obejmowały tereny pomiędzy Narwią a Narewką, zwane Puszcza Narewką. Od początku XVI w. aż do 1795 r. stanowiły one enklawę powiatu grodzieńskiego województwa trockiego na terenie powiatu wołkowyskiego województwa nowogrodzkiego³.

Tak więc przez kilka stuleci nad Narewką stykały się granice czterech województw: podlaskiego, brzeskiego, nowogrodzkiego i trockiego. Z chwilą włączenia w 1569 roku Podlasia do Korony rzeką Narewką biegła granica pomiędzy Litwą a Koroną. Po trzecim rozbiorze Rzeczypospolitej przez dwanaście lat rzeka Narewka była granicą między Prusami a Cesarstwem Rosyjskim⁴.

Mniej liczną grupę mieszkańców badanego terenu stanowią potomkowie osoczników, strzelców i strażników, którzy strzegli niegdyś okolicznych lasów

¹ O historii osadnictwa w we wschodniej części dzisiejszej Białostocczyzny zob.: J. Wiśniewski, *Zarys osadnictwa Białostocczyźnie*, [w:] *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostocczyzny*, t. 1, red. S. Glinka, A. Obrębska-Jabłońska, J. Siatkowski, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980, s. 14–27; *Idem*, *Osadnictwo wschodniej Białostocczyzny, geneza, rozwój oraz zróżnicowanie i przemiany etniczne*, „Acta Baltico-Slavica” 1977, XI, s. 7–80.

² J. Wiśniewski, *Zarys osadnictwa...*, s. 52.

³ D. Michałuk, *Dobra i miasteczko Narewka na tle dziejów regionu (do końca XIX wieku)*, Urząd Gminy w Narewce, Białystok–Narewka 1997, s. 3.

⁴ *Ibidem*.

i pochodzili głównie ze wsi położonych na zachód od Puszczy Ładzkiej⁵, a także potomkowie nabywców ziemi poobszarniczej z przełomu XIX i XX wieku, którzy pochodzili zarówno z pobliskich wsi zanarwiańskich – z: *a_r'ěčk'i*, jak też z: *a_l''ě su*, *s_Pad l'aša*.

Nieznaczny odsetek miejscowej ludności wywodzi się od osadników polskich, którzy przybywali nad Narew i Narewkę najczęściej z zachodniego Podlasia i wschodniego Mazowsza.

Mieszkańcy badanych wsi są w przeważającej części dwujęzyczni. Prawosławni posługują się na co dzień gwarą białoruską, a w kontaktach z osobami z zewnątrz najczęściej używają języka polskiego. Stopień znajomości języka polskiego wśród ludności prawosławnej jest zróżnicowany. Ludzie starsi posługują się nim niejednokrotnie z trudem, natomiast pokolenie średnie, a zwłaszcza młode – na ogół swobodnie. Katolicy z kolei na co dzień najczęściej używają języka polskiego, nierzadko też posługują się miejscową gwarą białoruską.

Gwary okolic Narewki i pobliskiej Białowieży są najdalej na południe wysuniętymi gwarami białoruskimi Białostoczczyzny⁶. W gwarach tych występuje akanie, dziekanie i ciekanie, miękka wymowa spółgłosek przedniojęzykowo-zębowych przed *e* i *i*, twarde *c*, zaimek *hety* oraz bezokoliczniki zakończone na *-c' // -c'i*, por. *rab''ic' // rab''ic'i'*. Do badanych gwar przedostały się jednocześnie niektóre elementy charakterystyczne dla sąsiednich gwar ukraińskich, np. stwardnienie spółgłosek wargowych przed *e*, przejście *e* w sylabach przedakcentowych w *i*, występowanie końcówek *-ev'i // -ov'i* w celowniku i miejscowniku rzeczowników liczby pojedynczej rodzaju męskiego i nijakiego⁸. Mimo pewnych cech wskazujących na wpływ sąsiednich gwar ukraińskich, gwary okolic Narewki są w swojej podstawie gwarami białoruskimi. Należą one do południowo-zachodniego dialektu języka białoruskiego, który pod wieloma względami nawiązuje do północno-zachodnich gwar ukraińskich⁹.

⁵ Ta grupa ludności posługiwała się w przeszłości gwarą ukraińską, z czasem jednak całkowicie się zbiałorutenizowała. Jeszcze w latach 50. i 60. ubiegłego stulecia najstarsi mieszkańcy takich miejscowości, jak Ochrymy i Kapitańszczyzna byli określani przez białoruskojęzycznych sąsiadów *Padl''aš'am'i*, ponieważ pochodzili z Podlasia a ich gwara charakteryzowała się takimi cechami, jak okanie i twarda wymowa spółgłosek, w tym również przedniojęzykowo-zębowych, przed *e.

⁶ Por. *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, mapa 1. *Główne linie podziału fonetycznego badanych dialektów Białostoczczyzny*, s. 13; M. Sajewicz, *O białorusko-ukraińskiej granicy językowej na Białostoczczyźnie*, [w:] *Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce*, „Rozprawy Słowistyczne” 12, red. F. Czyżewski, M. Łesiów, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1997, s. 91–107.

⁷ Por. *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, mapa 1, s. 23.

⁸ *Ibidem*, por. także inne mapy.

⁹ M. Sajewicz, *Derywacja sufiksalna osobowych nazw subiektów w nadnarwiańskich gwarami białoruskich Białostoczczyzny. Deverbativa, Deadictiva*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2002, s. 39.

2. Analiza form marytonimicznych z formantami *-iχa*, *-ča*, *-ka* w badanych gwarach

Zasadniczy zręb badanych nazw w gwarach białoruskich okolic Narewki na Białostocczyźnie stanowią derywaty z formantami *-iχa*, por. *Al'aks'andryχa* ≤ *Al'aks'ander*, por. cerk. *Александр*, pol. *Aleksander*, *Patr'yχa* ≤ *Patr'o*, por. cerk. *Петр*, *P'aul'iχa* ≤ *P'avel*, por. cerk. *Павел*, pol. *Paweł*, *-ča*, por. *Maks'imča* ≤ *Maks'im*, por. cerk. *Максим*, *N'ikan'orča* ≤ *N'ikan'or*, por. cerk. *Никанор*, *S'ary'ējča* ≤ *S'ary'ēj*, por. cerk. *Сергий*, *-ka*, por. *Įul'ička* ≤ *Įul'ik*, por. cerk. *Иулий // Юлий*, *K'os'c'ička* ≤ *K'os'c'ik*, por. cerk. *Константин*.

Do coraz częściej wykorzystywanych na badanym terenie należą nazwy żon na *-ava*, *-ova*, *-ina*, np. *S'ir'ożyna* ≤ *S'ir'oża*, por. cerk. *Сергий*, *V'it'al'ikava* ≤ *V'it'al'ik*¹⁰, por. cerk. *Виталий*. Por. wypowiedź mieszkańca wsi Lewkowo Nowe: *V'ital'ikava pr'os'it χl'ēba paz'yčyc' χoc' p'ara sk'ibok*.

Na określenie żon są również używane dwuczłonowe zestawienia antroponimiczne typu *N'as'c'a Patr'ova*, *M'išyna M'an'ka*, *K'ol'ina L'uba*.

2.1. Nazwy żon z formantem *-iχa* (*-yχa*)

2.1.1. Uwagi ogólne

Na wysoką aktywność formantu *-iχa* w tworzeniu form marytonimicznych w językach i gwarach wschodniosłowiańskich zwracał uwagę m.in. F. Sławski¹¹.

M.W. Biryła i W.P. Lemciuhowa zauważają, że w

сучасных беларускіх дыялектах антрапонімы на *-iχa/-yχa* – вельмі жывы і прадуктыўны тып нахваў жонкі па імені, прозвішчы або мянушцы мужа. У бытавой сферы гэты тып амаль не ведае канкурэнцыі...¹².

¹⁰ Wiele cennych uwag na temat form marytonimicznych używanych w przeszłości w gwarach wschodniosłowiańskich na terenie Podlasia i Wielkiego Księstwa Litewskiego (na obszarze dzisiejszej Białostocczyzny) zawierają prace: L. Dacewicz, *Nazewnictwo kobiet w dawnym powiecie mielnickim (XVI–XVII)*, Dział Wydawnictw Filii Uniwersytetu Warszawskiego, Białystok 1994; B. Tichoniuk, *Rodzaje antroponimów w nazewnictwie kobiet z Podlasia w XVI–XVII-wiecznych aktach*, [w:] *Беларуска-руска-польскае супастаўляльнае мовазнаўства і літаратуразнаўства: матэрыялы Трэцяй міжнароднай навуковай канферэнцыі*, 2, [без выдавецтва], Віцебск 1994, s. 120–123.

¹¹ F. Sławski, *Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego*, [w:] *Słownik prasłowiański*, t. 1, „Ossolineum”, Wrocław 1974, s. 43–141.

¹² M.W. Бірыла, В.П. Лемцюгова, *Анамастычныя словаўтваральныя элементы ва ўсходне-і заходнеславянскіх мовах*, „Навука і тэхніка”, Мінск 1973, s. 55–56.

Podobne stanowisko w tej kwestii zajmują także P.U. Sciacko¹³ i M. Sajewicz¹⁴.

W polszczyźnie literackiej formacje z sufiksem *-iχa* należą do sporadycznych¹⁵. Częściej natomiast są notowane w różnych odmianach socjalnych języka polskiego¹⁶.

A. Zaręba¹⁷, S. Warchoł¹⁸, W. Cyran¹⁹, T. Malec²⁰ i L. Dacewicz²¹ zwracają uwagę na wysoką produktywność formantu *-iχa* w gwarach polskich i wschodniosłowiańskich wschodniej Białostoczczyzny i Lubelszczyzny. Formant ten wykazywał także aktywność w tworzeniu nazw żon w gwarach łemkowskich²².

A. Kowalska dokładnie wyznaczyła mazowiecko-podlaskie zasięgi formantu *-iχa* w nazwach pospolitych i własnych²³. Autorka wykazała, że nazwy żon z tym formantem występują w sposób zwarty na wschodnim Podlasiu. Granicę zachodnią występowania nazw żon z formantem *-iχa* utworzonych od nazw zawodu męża stanowi linia biegnąca na zachód od Suwałk, Moniek i Łap oraz na wschód od Siemiatycz, Łosic i Radzyna Podlaskiego²⁴. Nieco węższy zasięg mają, jak pokazuje A. Kowalska, formacje z *-iχa* utworzone od nazwisk męża²⁵.

¹³ П.У. Сцяцко, *Беларускае народнае словаўтварэнне. Афіксальныя назоўнікі*, „Навука і тэхніка”, Мінск 1977, s. 187–188.

¹⁴ M. Sajewicz, *Słowotwórstwo nazw żon w nadnarwiańskich gwarach białoruskich Białostoczczyzny*, „Acta Albaruthenica” 1, red. A. Barszczewski, A. Bartoszewicz, Wydawnictwo „Energeia”, Warszawa 1998, s. 51–67; *Idem*, *Nazwy żon z formantami -iχa, -ča w gwarach białoruskich okolic Lewkowa Starego na Białostoczczyźnie*, [w:] „Studia Slawistyczne” 2, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, red. Z. Abramowicz, L. Dacewicz, Białystok 2000, s. 143–154; *Idem*, *Формы назваў жонак у нараўскіх беларускіх гаворках Беласточчыны ў мінулым і сёння*, [y:] *Беларуска-польскія моўныя, літаратурныя, гістарычныя і культурныя сувязі*, БДУ, Мінск 2016, s. 174–183.

¹⁵ R. Grzegorzczkova, J. Puzynina, *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki sufiksalne rodzime*, PWN, Warszawa 1979, s. 90.

¹⁶ P. Smoczyński, *Słowiańskie imiona pospolite i własne z podstawowym -ch- w części sufiksальной*, Łódź 1963, s. 34 i in.

¹⁷ A. Zaręba, *Formy nazwisk żon i dzieci w dialektach języka polskiego*, [w:] *Pisma polonistyczne i slawistyczne*, PWN, Warszawa–Kraków 1983, s. 500–569.

¹⁸ S. Warchoł, *O ekspresywnej funkcji formantów tworzących nazwiska synów, córek i żon w gwarach ziemi stężyckiej*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN” 1973, 19, s. 161–172.

¹⁹ W. Cyran, *Tendencje słowotwórcze w gwarach polskich*, ŁTN, Łódź 1977, s. 104.

²⁰ T. Malec, *Budowa słowotwórcza rzeczowników i przymiotników w gwarze wsi Rachanie pod Tomaszowem Lubelskim*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław 1976, s. 41–43

²¹ L. Dacewicz, *Nazewnictwo kobiet w starostwie brańskim w XVI w.*, „Białostoczczyzna” 1994, 4, s. 69–71

²² E. Wolnicz-Pawłowska, *Dawne łemkowskie nazwy kobiece na tle antropimii sąsiednich gwar*, „Onomastica” 1986, 31, s. 133–141.

²³ A. Kowalska, *Mazowiecko-podlaskie zasięgi sufiksu -iχa w nazwach pospolitych i własnych*, [w:] *Systemy onomastyczne w słowiańskich gwarach mieszanych i przejściowych*, „Rozprawy Slawistyczne” 7, red. S. Warchoł, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1993, mapy 1, 2, s. 201–218.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

Podobne badania przeprowadzone na Lubelszczyźnie przez P. Smoczyńskiego²⁶, S. Warchoła²⁷, J. Sierociuka²⁸ wykazały, że nazwy żon z formantem *-ixa* obejmują wschodnią część tego regionu, mniej więcej po linię Bełżyce–Radzyń Podlaski. Nazwy marytonimiczne z formantem *-ixa* odnotowano także na terenie województwa podkarpackiego²⁹.

Nazwy żon z formantem *-ixa* są także notowane poza zwartym obszarem ich występowania na wschodzie Polski. Nazwy utworzone od zawodu męża występują wyspowo na Mazowszu, np. w okolicach Płońska, Pułtuska, Mińska Mazowieckiego³⁰. Formacje oparte na imieniu i nazwisku męża są notowane m.in. na Mazowszu, Kielecczyźnie, Ziemi Łódzkiej, w Małopolsce, Ziemi Chełmińsko-Dobrzyńskiej oraz pod Częstochową³¹.

W związku z powyższym powstaje wątpliwość, czy formant *-ixa* może być traktowany jako genetycznie ruski. S. Warchoł traktuje ów formant jako rodzimy, podkreślając, że występuje on na znacznym terytorium Polski, w tym także na terenach niegraniczących bezpośrednio z gwarami białoruskimi czy ukraińskimi³². Wspomniany badacz zauważa ponadto, że formant *-ixa* jest wykorzystywany do różnych funkcji w całej niemal Słowiańszczyźnie³³. Nie ulega jednak wątpliwości, że omawiany formant utrzymuje wysoką aktywność we wschodnich gwarach polskich pod wpływem języków i gwar wschodniosłowiańskich, gdzie jest wyjątkowo aktywny³⁴.

W dotychczasowych opracowaniach często się podkreśla, że nazwy żon z formantem *-ixa* mają na pograniczu polsko-białorusko-ukraińskim charakter neutralny. Takie stanowisko zajmował m.in. A. Zaręba³⁵, który uważał, że formant *-ixa* w nazwach żon występujących w gwarach na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim jest wykładnikiem marytonimicznym, emocjonalnie obojętnym. Nad-

²⁶ P. Smoczyński, *op. cit.*

²⁷ S. Warchoł, *op. cit.*

²⁸ J. Sierociuk, *Nazwiska żon i córek a procesy słowotwórcze gwar pogranicza*, [w:] *Systemy onomastyczne w słowiańskich gwarach mieszanych i przejściowych*, „Rozprawy Słowistyczne” 7, red. S. Warchoł, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1993, s. 258–267.

²⁹ E. Oronowicz, *Nazwiska żon i córek w gwarach Małopolski południowo-wschodniej (na przykładzie kilkunastu wsi)*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie. Językoznawstwo” 2 (17), Rzeszów 1995, s. 139–147.

³⁰ A. Kowalska, *op. cit.*, s. 202; W. Cyran, *op. cit.*, s. 104, 128 i in.; A. Zaręba, *op. cit.*, s. 510–511.

³¹ A. Zaręba, *Ibidem*, K. Dejna, *Słownictwo ludowe z terenu byłych województw kieleckiego i łódzkiego*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 23, Łódź 1977, s. 238 i in.; G. Habrajska, *Typy słowotwórcze rzeczowników występujących w gwarze wsi Masłońskie (woj. częstochowskie)*, *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN*, t. 35, Wrocław–Warszawa–Kraków 1990, s. 97 i in.

³² S. Warchoł, *op. cit.*, s. 164.

³³ *Ibidem*.

³⁴ T. Malec, *op. cit.*, s. 41–43.

³⁵ A. Zaręba, *op. cit.*

mieniał jednak, że w miarę oddalania się na zachód formacje takie przybierają odciśnięcie pejoratywny lub żartobliwy³⁶.

Z badań przeprowadzonych przez autora artykułu w latach 70. i 90. ubiegłego stulecia, jak i późniejszych, dokonanych w latach 2014–2016, wynika, że nazwy żon z formantem *-ix̣a* przybierają negatywne zabarwienie emocjonalne nie tylko w gwarach położonych na zachód od terenów pogranicznych, ale także w gwarach na polsko-białoruskim i polsko-ukraińskim pograniczu językowym³⁷. Ma to z pewnością związek z zanikaniem gwar wschodniosłowiańskich w Polsce, zwłaszcza na Lubelszczyźnie, jak też intensywnym oddziaływaniem na nie języka polskiego. Sprzyja to archaizacji badanych nazw i zmianie ich funkcji z marytonimicznej na ekspresywną, por. wypowiedź informatora z Lewkowa Nowego na Białostocczyźnie: *kal''is' u_naz_ɣavar'yl'i na_ɟ'amuʒn'i kab''ety Patr'yx̣a, P'aɫ'ix̣a | ʒ''is'aka n'è | tak n'i_ɣav'orat | bo to ǰ'akos' n'ikul't'urno tak | n'idal'ik'atno | č'asom tak prazyv'ajut star'yx̣ b'aboɫ | 'al'e tak u_očy to n'i_vypad'aję skaz'ac' im*.

Nazwy żon z formantem *-ix̣a* są w dalszym ciągu notowane, aczkolwiek znacznie rzadziej niż w przeszłości, w gwarach białoruskich okolic Narewki na Białostocczyźnie. Tego typu formy odnoszą się jednak wyłącznie do starych kobiet zamężnych i wdów. Są one najczęściej używane przez osoby należące do najstarszego pokolenia. W takim użyciu formant *-ix̣a* jest wykładnikiem marytonimicznym, a tworzone za pomocą tego formantu nazwy mają z reguły zabarwienie neutralne.

Zauważalna jest jednak tendencja do stopniowego zanikania nazw żon z formantem *-ix̣a*, a także przybierania przez te formy znaczenia pejoratywnego lub ironiczno-żartobliwego. Nazwy z formantem *-ix̣a* używane na określenie starych kobiet przez osoby młode mają zwykle augmentatywno-pejoratywne zabarwienie. Bardzo rzadko formy z omawianym formantem odnoszą się do mężatek w średnim wieku. Mają one na ogół żartobliwy lub ironiczny charakter. Formy te nigdy nie są stosowane w odniesieniu do młodych mężatek, por. wypowiedź informatorki ze wsi Michnówka: *n'è / tak už'e n'i_ɣav'orat / ʒ''is'aka l''u ʒ'i bólš kul't'urny / n'i'x̣t'o n'i_ sk'aže da_maład'oje ɟ'amuʒn'aję kab''ety Patr'yx̣a, M'ikał'ajč'a / ab''iz'ic:e / a kal''is' tak / kal''iz'_ɣavar'yl'i*.

Nazwy żon z formantem *-ix̣a* są często zastępowane przez określenia dwuczłonowe, por. *S'ir'ożyna ʒ'ónka*, lub jednoczłonowe, por. *S'ir'ożyna*, czasem także przez formy na *-ova*, *-ava*, por. *M'ix̣ał'ova* // *M''ix̣atava*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ M. Sajewicz, *Przezviska mieszkańców kilku wsi z białorusko-ukraińskiego pogranicza językowego na Białostocczyźnie*, [w:] *Przezviska i przydomki w językach słowiańskich*, cz. II, „Rozprawy Slawistyczne” 15, red. S. Warchoł, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1999, s. 57–86; por także L. Zinkiewicz, *Przezviska mieszkańców wsi Dratów w województwie lubelskim*, [w:] *Systemy onomastyczne w słowiańskich gwarach mieszanych i przejściowych*, „Rozprawy Slawistyczne” 7, red. S. Warchoł, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1993, s. 361–362.

2.1.2. Nazwy żon z formantem *-iχa* tworzone od imienia męża

W gwarach białoruskich okolic Narewki na Białostocczyźnie formant *-iχa* może derywować nazwy żon od pewnych tylko typów imion męża. Najczęściej łączy się z podstawami słowotwórczymi zakończonymi na grupę spółgłoskową. Czasem grupa spółgłoskowa pojawia się dopiero w temacie słowotwórczym jako rezultat określonych procesów morfonologicznych towarzyszących derywacji nazw żon. W funkcji wyrazów motywujących mogą występować zarówno imiona oficjalne (urzędowe, chrzestne), jak i formy hipokorystyczne. Akcent w tego typu formach może być usytuowany na temacie *Al'aks'andryχa* ≤ *Al'aks'ander*, por. cerk. *Александр*, *An'ōrčyχa* ≤ *An'ōrko*, por. cerk. *Онупруй*, *Il'ī'uščyχa* ≤ *Il'ī'uška*, por. cerk. *Илья*, *P'auł'iχa* ≤ *P'aveł*, por. cerk. *Павел*, pol. *Paweł*, *S'c''orčyχa* ≤ *S'c''orka*, por. cerk. *Стефан*, lub formancie słowotwórczym, por. *Karp'iχa* ≤ *Karp*, por. cerk. *Карп*, *Kuz'm'iχa* ≤ *Kuz'm'a*, por. cerk. *Косма* // *Косьма*. Derywacji przytoczonych nazw towarzyszą różnorodne zjawiska morfonologiczne.

Formant *-iχa* tworzy także nazwy żon od podstaw słowotwórczych zakończonych na spółgłoski *-l'*, *-n*, *n'*, *-r*, *-s*, *-s'*, *-š*, por. *Bartaš'yχa* ≤ *Bart'oš*, por. cerk. *Барфоломей* // pol. *Bartosz*, *Bazył'iχa* ≤ *Baz'yl'*, por. pol. *Bazyli*, *C'iχan'iχa* ≤ *C'iχ'on'*, por. cerk. *Тихон*, *Ian'iχa* ≤ *Ian*, por. cerk. *Иван*, pol. *Jan*, *Jaudas'iχa* ≤ *Jaud'os'*, por. cerk. *Евдоксий*, *Lukaš'yχa* ≤ *Luk'aš*, por. cerk. *Лука*, pol. *Lukasz*, *M'iχal'iχa* ≤ *M'iχ'al'*, por. cerk. *Михаил*, pol. *Michał*, *Makar'yχa* ≤ *Mak'ar*, por. cerk. *Макарий*, pol. *Makary*, *Panas'iχa* ≤ *Pan'as*, por. cerk. *Афанасий*, *Rygar'yχa* ≤ *Ryγ'or*, por. cerk. *Григорий*, *Sabas'iχa* ≤ *Sab'es'*, por. cerk. *Севастиан*, pol. *Sebastian*, *Saxar'yχa* ≤ *Sax'ar*, por. cerk. *Захария*, pol. *Zachariasz* // *Zachary*, *Tamaš'yχa* ≤ *Tam'aš*, zob. cerk. *Фома*, pol. *Tomasz*, *Taras'iχa* ≤ *Tar'as*, por. cerk. *Тарасий*, *Vas'il'iχa* ≤ *Vas'il'*, por. cerk. *Василий*.

Akcent zarówno w wyrazach motywujących, jak i motywowanych jest usytuowany na ostatniej sylabie. Gdy akcent w wyrazie motywującym przechodzi na pierwszą sylabę, to tego typu podstawa zwykle się łączy z formantem *-ča*, por. np. *M'iχas'iχa* ≤ *M'iχ'as'*, por. cerk. *Михаил*, pol. *Michał*, ale *M'iχašča* ≤ *M'iχas'*, por. cerk. *Михаил*, pol. *Michał*. Por. wypowiedź mieszkanki Lewkowa Nowego: *jak um'er M'iχas' / to M'iχašča v'ybralas'a da_Ban'z'uy'i; M'iχas'iχa byl'a ũdav'oju / M'iχ'as'χ'utko ũmer*.

Rzadziej formant słowotwórczy *-iχa* łączy się z podstawami słowotwórczymi zakończonymi na sufiksy *-ik*, *-uk*, por. *G'en'iχa* ≤ *G'en'ik*, por. cerk. *Евгений*, pol. *Eugeniusz* (z ucięciem elementu *-ik*), *T'ol'iχa* ≤ *T'ol'ik* (z ucięciem elementu *-ik*), por. cerk. *Анатолій*, pol. *Anatol*, *Kas'c'uč'yχa* ≤ *Kas'c'uk*, por. cerk. *Константин*.

Formant *-iχa* jest ponadto wykorzystywany do urabiania nazw żon od form hipokorystycznych imion męskich z końcówką *-a*, których podstawy, najczęściej jed-

nozglóskowe, są zakończone na pojedynczą spółgłoskę, por. *F''ez'ixa* ≤ *F''ez'a*, por. cerk. *Феодор*, *Gr'yšyxa* ≤ *Gr'yša*, por. cerk. *Григорий*, *K'ol'ixa* ≤ *K'ol'a*, *M''icixa* ≤ *M''ic'a*, por. cerk. *Димитрий*, *P''ec'ixa* ≤ *P''ec'a*, por. cerk. *Петр*, *S''ašyxa* ≤ *S''aša*, por. cerk. *Александр*, *S''ir'ožyxa* ≤ *S''ir'oža*, por. cerk. *Сергий*, *V'an'ixa* ≤ *V'an'a*, por. cerk. *Иван*, *V'as'ixa* ≤ *V'as'a*, por. cerk. *Василий*, *V''ic'ixa* ≤ *V''ic'a*, por. cerk. *Виктор*.

Akcent w przytoczonych formach jest usytuowany, podobnie jak w wyrazach motywujących, na temacie słowotwórczym.

2.2. Nazwy żon z formantem -ča

2.2.1. Uwagi ogólne

Nazwy żon z formantem -ča występujące w gwarach białoruskich notowali m.in. P.U. Sciacko³⁸, E. Miacielskaja i J. Kamarouski³⁹ i M. Sajewicz⁴⁰. Tego typu formy odnotowano także w wielu utworach literackich, np. w utworach *Новая Земля* i *Сымон-музыка* Jakuba Kołasa. Nazwy żon z formantem -ča występują m.in. w dokumencie lustracyjnym Starostwa Kleszczelowskiego sporządzonego w 1560 r. przez Stanisława Dziewiąłtowskiego Skoczka, por. *Andrzejcza Wdowa*⁴¹.

P.U. Sciacko zauważa, że formant -ča może tworzyć w gwarach białoruskich nazwy żon od zawodu męża i jego imienia. Nazwy pierwszego typu zostały poświęcone w gwarach zelweńskich i słonomskich, natomiast nazwy drugiego typu wystąpiły na Grodzieńszczyźnie i pod Stołbcami. Por. odnotowane przez P.U. Sciackę nazwy żon utworzone od imienia męża: *Ad'amča* ≤ *Ad'am*, *Al'ešča* ≤ *Al'es'*, *Ant'ošča* ≤ *Ant'os'*, *Br'on'išča* ≤ *Br'on'is'*, *M'ix'ašča* ≤ *M'ix'as'*, *V'inc'ušča* ≤ *V'inc'us'*⁴².

Nazwy żon typu *aγran'omca* ≤ *aγran'om*, *maj'orča* ≤ *maj'or* P.U. Sciacko zalicza do regionalnych, a występujący w nich formant -ča do mało aktywnych. Charakter regionalny mają także, zdaniem tego badacza, nazwy typu *Ad'amča* ≤ *Ad'am*,

³⁸ P.U. Сцяцко, *op. cit.*, s. 190; *Idem*, *Дыялектны слоўнік. 3 гаворак Зельвеничыны*, Выд. БДУ, Мінск 1970.

³⁹ Е.С. Мяцельская, Я.М. Камароўскі, *Слоўнік беларускай народнай фразеалогіі*, Выд. БДУ, Мінск 1972.

⁴⁰ M. Sajewicz, *Słowotwórstwo nazw żon...*; *Idem*, *Nazwy żon z formantami -ixa, -ča ...*

⁴¹ Źródła do dziejów Kleszczel. Aneks 2. *W województwie podlaskim w ziemi bielskiej lustracja starostwa kleszczelowskiego przez Dziewiąłtowskiego w roku tysiąc pięćset sześćdziesiątym czynniona z pomiarą włoczną y placową*. Źródło: Archiwum Państwowe w Białymstoku, Kamera Wojenna i Domen Prus Nowowschodnich w Białymstoku, sygn. 2674. [w:] M. Roszczenko, *Kleszczele*, Związek Ukraińców Podlasia, Bielsk Podlaski–Kleszczele, s. 323–360.

⁴² П.У. Сцяцко, *Беларускае народнае...*, с. 190–191.

ale formant *-ča* przejawia we wspomnianych wyżej gwarach białoruskich znaczną aktywność⁴³.

Z przeprowadzonych przez autora niniejszego artykułu badań terenowych wynika, że nazwy nazwy żon z formantem *-ča*, zwłaszcza utworzone od imienia męża, są najczęściej notowane na polsko-białorusko-ukraińskim pograniczu językowym, głównie w gwarach białoruskich Białostoczczyzny. Nazwy żon z formantem *-ča* były poświadczone m.in. w gwarach białoruskich na północ od Narwi – w okolicach Gródka, Jałówki, a także na południe od Narwi – w okolicach Narewki i Białowieży⁴⁴.

Nazwy marytonimiczne z formantem *-ča* występują także w gwarach wschodniosłowiańskich na zachód od Puszczy Ładzkiej. Tu jednak dominująca pozycję w zakresie tworzenia nazw żon ma formant *-iχa/-yχa*⁴⁵.

Dyskusyjna jest geneza formantu marytonimicznego *-ča*. Wydaje się, że należy go wyprowadzać z form odpowiednich przymiotników dzierzawczych. Jest rzeczą znamionną, że nazwy żon z formantem *ča* zachowały w badanych gwarach odmianę przymiotnikową, por. N. *Iv'anča*, G. *Iv'ančaje*, D. *Iv'ančuj*, A. *Iv'anču*, I. *Iv'ančaju*, L. *Iv'ančuj*. Konstrukcje te nawiązują do starych białoruskich przymiotników dzierzawczych typu *kniahiniaja*, *korolewaja*, *starostinaja*.

Nazwy żon z formantem *-ča* powstały zapewne na bazie męskich hipokorystyków typu *Adamko*, *Iv'anko*, *Mikal'ajko*, *S'c'ap'anko* przez dodanie elementu *j*. W Mianowniku i Bierniku spółgłoska *j* została utracona, zachowała się natomiast w pozostałych przypadkach. Warto zauważyć, że nie powstały w badanych gwarach nazwy żon z formantem *-ča* od imion, które nie tworzyły form hipokorystycznych na *-ko*, por. np. *P'otr* // *Patr'o*⁴⁶.

Nazwy żon z formantem *-ča* mają w badanych gwarach białoruskich charakter recesywny. Używane są prawie wyłącznie w odniesieniu do kobiet najstarszego pokolenia. Nie ma obecnie zwyczaju określania w ten sposób młodych mężatek, a nawet mężatek należących do średniego pokolenia.

Formant *-ča* wyraża, zwłaszcza w języku młodych mieszkańców badanych wsi, lekceważący, ironiczny stosunek mówiącego do starej kobiety. W języku ludzi najstarszego pokolenia omawiane nazwy mogą mieć neutralny, marytonimiczny charakter. Por. w związku z tym wypowiedź jednej z informaterek, mieszkanki wsi Lewkowo Stare, wiek 90 lat: *kal''is' to był'o in'akš | ĭ'akos' tałkav''ěj | sk'ažeš Iv'anča, M'ikal'aiča, Patr'yχa | i uže us'o pan''atne | v''edal'i χto tak''i | a c'ap'er*

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ M. Sajewicz, *Słotwórstwo nazw żon...*; *Idem*, *Nazwy żon z formantami -iχa, -ča ...*

⁴⁵ L. Łabowicz, *Odmężowskie nazwy kobiet w gwarach gminy Czyże w powiecie hajnowskim*, referat wygłoszony na konferencji „Polsko-białoruskie związki kulturowe, literackie i językowe”, która odbyła się w Wisznicach 22–24 czerwca 2017 roku.

⁴⁶ M. Sajewicz, *Słotwórstwo nazw żon...*; *Idem*, *Nazwy żon z formantami -iχa, -ča ...*

nam nam'is'al'i us'ay'o na_k'upu | i svay'o | i čuž'oyo | i što s_tay'o v'yšto | t'ol'k'i n'irazbar'yxa | p'an'i Bandaruk'ova | ab'o I'ankava | Ž'oržykava | toš_i tak v'ad'omo što I'ankava | a čyĭ'a van'a | a n'i_l''ep'i skaz'ac' pa_l''uucku | ĭak to kal'is' | G'i'org'ĭčča | Maks'imčča, P'aul'ixča⁴⁷.

2.2.2. Nazwy żon z formantem -ča tworzone od imienia męża

Formant -ča wykazuje w nadnarwiańskich gwarach białoruskich Białostoczczyzny większą łączliwość z podstawami imion męskich niż omówiony wyżej formant -ixča. Łączy się przede wszystkim z podstawami zakończonymi na spółgłoski wargowe *m, b, p*, por. *Ad'amčča* ≤ *Ad'am*, por. cerk. *Адам*, pol. *Adam*, *χ'il'im'ončča* ≤ *χ'il'im'on*, por. cerk. *Филимон*, *γaras'imčča* ≤ *γaras'im*, por. cerk. *Герасим*, *ĭak'imčča* ≤ *ĭak'im*, por. cerk. *Иоаким*, *Maks'imčča* ≤ *Maks'im*, por. cerk. *Максим*, *S'eraf'imčča* ≤ *S'eraf'im*, por. cerk. *Серафим*, *Traχ'imčča* ≤ *Traχ'im*, por. cerk. *Трофим*, *ĭak'upčča* ≤ *ĭak'up*, por. cerk. *Иаков*, pol. *Jakub*, *I'os'ipčča* ≤ *I'os'ip*, por. cerk. *Иосиф*, *P'il'ipčča* ≤ *P'il'ip*, por. cerk. *Филипп*, pol. *Filip*.

Równie często nazwy żon z formantem -ča są motywowane imieniem męża, którego podstawa jest zakończona na spółgłoskę *ĭ*, *Al'aks'ĭčča* ≤ *Al'aks'ĭč*, por. cerk. *Алексиĭ*, *Andr'ĭčča* ≤ *Andr'ĭč*, por. cerk. *Андреĭ*, *An'opryĭčča* ≤ *An'opryĭč*, por. cerk. *Онуфрĭĭ*, *Ant'on'ĭčča* ≤ *Ant'on'ĭč*, por. cerk. *Антонĭĭ*, *Ark'az'ĭčča* ≤ *Ark'az'ĭč*, por. cerk. *Аркадиĭ*, *C'imaf'ĭčča* ≤ *C'imaf'ĭč*, por. cerk. *Тимофеĭ*, *Daraf'ĭčča* ≤ *Daraf'ĭč*, por. cerk. *Дорофеĭ*, *L'iv'onc'ĭčča* ≤ *L'iv'onc'ĭč*, por. cerk. *Леонтиĭ*, *M'ikal'aĭčča* ≤ *M'ikal'aĭč*, por. cerk. *Николаĭ*, pol. *Mikołaj*, *S'ary'ĭčča* ≤ *S'ary'ĭč*, por. cerk. *Сергĭĭ*.

Liczne nazwy żon z formantem -ča mają za podstawę imię męża zakończone na spółgłoskę -n, por. *Amal'ančča* ≤ *Amal'an*, por. cerk. *Емилиан*, *Ž'im'ančča* ≤ *Ž'im'an*, por. cerk. *Дамиан*, *Raz'iv'ončča* ≤ *Raz'iv'on*, por. cerk. *Родион*, *C'ixančča* ≤ *C'ixan*, por. cerk. *Тихон*, *χary'ončča* ≤ *χary'on*, por. cerk. *Харитон*, *Iv'ančča* ≤ *Iv'an*, por. cerk. *Иван*, *I'ustynčča* ≤ *I'ustyn*, por. cerk. *Иустин*, *Łukĭ'ančča* ≤ *Łukĭ'an*, por. cerk. *Лукиан*, *N'ikančča* ≤ *N'ikan*, por. cerk. *Никон*, *Parf'ĕnčča* ≤ *Parf'ĕn*, por. cerk. *Парфениĭ*, *Ram'ančča* ≤ *Ram'an*, por. cerk. *Роман*, pol. *Roman*, *S'c'ap'ančča* ≤ *S'c'ap'an*, por. cerk. *Стефан*, *S'imančča* ≤ *S'iman*, por. cerk. *Симеон*.

Rzadziej formant -ča łączy się a podstawami imiennymi zakończonymi na spółgłoskę -t, por. *Iyn'ačča* ≤ *Iyn'at*, por. cerk. *Игнатиĭ*, *K'ondračča* ≤ *K'ondrat*, por. cerk. *Кондрат*, *M'ik'ičča* ≤ *M'ik'ita*, por. cerk. *Никита*.

Nieliczne derywaty są oparte na imieniu męża zakończonym na -l', -l, -r, por. *Al'ifarčča* ≤ *Al'ifer*, por. cerk. *Елевфериĭ*, *Gabr'ĕl'čča* ≤ *Gabr'ĕl'*, por. cerk. *Гав-*

⁴⁷ M. Sajewicz, *Формы назваў жонак...*

риил, **Dan''il'ča** ≤ *Dan''ilo*, por. cerk. Даниил, **F'edarča** ≤ *F'edar*, por. cerk. Феодор, **K'ir'yl'ča** ≤ *K'ir'ylo*, por. cerk. Кирилл, **N'ič'yparča** ≤ *N'ič'ypar*, por. cerk. Никифор, **N'ikan'orča** ≤ *N'ikan'or*, por. cerk. Никанор, **Ryγ'ōrča** ≤ *Ryγ'ōr*, por. cerk. Григорий, **S''idarča** ≤ *S''idar*, por. cerk. Исидор, **T'odarča** ≤ *T'odar*, por. cerk. Феодор, pol. Teodor, **T'of'il'ča** ≤ *T'of'il'*, por. cerk. Феофил, pol. Teofil, **Vlaz'im''ērča** ≤ *Vlaz'im''ēr*, por. cerk. Владимир.

Sporadycznie notowano nazwy żon z formantem *-ča* motywowane imieniem męża zakończonym na spółgłoskę *-s, -s'*, por. **Bar'yščā** ≤ *Bar'ys*, por. cerk. Борис, **M''iχaščā** ≤ *M''iχas'*, por. cerk. Михаил, **Sal'av'eščā** ≤ *Sal'av'es'*, por. cerk. Сильвестр.

W obrębie nazw żon utworzonych od imion męskich zakończonych na spółgłoski *s', r* odnotowano nieliczne dublety strukturalne, por. **Ryγ'ōrča** ≤ *Ryγ'ōr*, por. cerk. Григорий, i **Ryγar'yχā** ≤ *Ryγ'ōr*, por. cerk. Григорий, **Sal'av'eščā** ≤ *Sal'av'es'*, por. cerk. Сильвестр i **Sal'av'es'iχā** ≤ *Sal'aves'*, por. cerk. Сильвестр.

Wszystkie przytoczone nazwy żon z formantem *-ča*, motywowane imieniem męża, zachowują konsekwentnie akcent wyrazów motywuujących. Formant słowotwórczy nigdy nie występuje w nich w pozycji akcentowanej.

Wybór formantu w nazwach żon notowanych w nadnarwiańskich gwarach białoruskich jest niejednokrotnie uzależniony od miejsca akcentu w wyrazie motywuującym, por. np. **M''iχaščā** ≤ *M''iχas'*, por. cerk. Михаил, i **M''iχas''iχā** ≤ *M'iχ'as'*, por. cerk. Михаил, **I'ynaščā** ≤ *I'ynas'*, por. cerk. Игнатий, i **I'yn'as''iχā** ≤ *I'yn'as'*, por. cerk. Игнатий.

2.3. Nazwy żon z formantem *-ka*

2.3.1. Uwagi ogólne

Formant *-ka* wyodrębnia się najczęściej w badanych gwarach białoruskich w nazwach żon utworzonych od nazwiska męża. Dużą liczebność tego typu formacji uzasadnia się tym, że nazwiska, od których zostały utworzone, zwłaszcza na *-uk*, a także na *-ev'ič, -ov'ič* należą na badanym terenie do najczęściej występujących. Znacznie rzadziej natomiast formant *-ka* jest spotykany w nazwach marytonimicznych utworzonych od imienia męża. W funkcji wyrazów motywuujących występują stosunkowo rzadkie w badanych gwarach formy imienne na *-uk* i *-ik*, por. **F''ež'ik**, por. cerk. Феодор, **I'ul'ik**, por. cerk. Иулий, **Kas'c''uk**, por. cerk. Константин, **Patr'uk**, por. cerk. Петр.

W gwarach białoruskich okolic Narewki jest zauważalna tendencja do stopniowego zanikania i ograniczenia zakresu użycia form marytonimicznych z formantem *-ka*. Zaczynają one zatracać swój dotychczasowy neutralny charakter, zwłaszcza w języku młodzieży i osób w średnim wieku. Coraz częściej tego typu

nazwy wyrażają ironiczny, pobłażliwy lub żartobliwy stosunek mówiącego do starej zamężnej lub owdowiałej kobiety. Zmiana funkcji nazwy żon z formantem *-ka* wiąże się z ich archaizacją i stopniowym zastępowaniem przez nazwy z formantem *-ova*, *-ava*, które ukształtowały się w badanych pod wpływem polskiego języka literackiego.

2.3.2. Nazwy żon z formantem *-ka* utworzone od imienia męża

Formant *-ka* może derywować w badanych gwarach nazwy żon od męskich form imiennych na *-ik*. Tę nieliczną grupę tworzą nazwy typu: *I'ul'ička* ≤ *I'ul'ik*, por. cerk. *Иулий*, *F'ez'ička* ≤ *F'ez'a*, por. cerk. *Феодор*, *G'en'ička* ≤ *G'en'ik*, por. cerk. *Евгений*, *I'óz'ička* ≤ *I'óz'ik*, por. pol. *Józef*, *K'os'c'ička* ≤ *K'os'c'ik*, por. cerk. *Константин*, *L'udv'ička* ≤ *L'udv'ik*, por. pol. *L'udv'ik*, *P'ał'ička* ≤ *P'ał'ik*, por. cerk. *Павел*, pol. *Paweł*, *T'aż'ička* ≤ *T'aż'ik*, por. pol. *Tadeusz*, *V'as'ička* ≤ *V'as'ik*, por. cerk. *Василий*.

Rzadziej formant *-ka* łączy się z formami imiennymi na *-uk*, por. *Baŭtr'učka* ≤ *Baŭtr'uk*, por. cerk. *Барфоломей*, pol. *Bartłomiej*, *γryc'učka* ≤ *γryc'uk*, por. cerk. *Григорий*, *Kas'c'učka* ≤ *Kas'c'uk*, por. cerk. *Константин*, *Patr'učka* ≤ *Patr'uk*, por. cerk. *Петр*, *Pał'učka* ≤ *Pał'uk*, por. cerk. *Павел*, pol. *Paweł*.

Zanotowano kilka dubletów strukturalnych, np. *G'enička* ≤ *G'en'ik*, por. cerk. *Евгений*, i *G'en'iča* ≤ *G'en'ik* (ucięcie elementu *-ik*), por. cerk. *Евгений*, *Ž'en'ička* ≤ *Ž'en'ik*, por. cerk. *Евгений*, i *Ž'en'iča* ≤ *Ž'en'ik* (ucięcie elementu *-ik*), por. cerk. *Евгений*⁴⁸.

3. Uwagi końcowe

Nazwy żon w nadnarwiańskich gwarach białoruskich tworzone najczęściej od imion męża za pomocą formantów *-iča*, *-ča* i *-ka*. Formy te miały w przeszłości charakter neutralny, a wymienione formanty były wykładnikiem marytonimicznym.

W okresie powojennym, szczególnie w latach siedemdziesiątych, zaobserwano tendencję do stopniowego zanikania nazw żon z formantami *-iča*, *-ča* i *-ka*. Tego typu nazwy odnoszą się obecnie prawie wyłącznie do starych kobiet. Są one używane przez osoby należące do najstarszego pokolenia. W takim użyciu omawiane nazwy zachowują swój marytonimiczny charakter i neutralne zabarwienie.

Nazwy żon z formantami *-iča*, *-ča* i *-ka* używane na określenie starych kobiet przez osoby młode lub w średnim wieku mają zwykle augmentatywno-pejoratyw-

⁴⁸ Formy *G'en'a* i *Ž'en'a* są w badanych gwarach używane wyłącznie w odniesieniu do kobiet.

ny bądź ironiczno-żartobliwy charakter. Tego typu nazwy zbliżają się stopniowo pod względem funkcji do przezwisk. Temu procesowi sprzyja niewątpliwie archaiczność omawianych nazw. Archaizacji tradycyjnych nazw żon z formantami *-ixa*, *-ča* i *-ka* towarzyszy wyraźne uaktywnienie się pod wpływem języka polskiego formantów marytonimicznych *-ova*, *-ava*, częściowo *-ina*, *-yna*.